

EN YAKIN HAYVAN DOSTUMUZ: KÖPEK

Yalnız biz insanların değil; başka hiçbir canlının, kendi türünün dışından bu kadar yakın dostu yoktur dense yerridir.

BILL GILBERT

Küçük bir çocukla köpeği arasındaki arkadaşlık, anlaşma ve uyum, daha ilk bakışta dikkati çeker. Aslında "Memeliler" diye adlandırdığımız sınıfın herhangi iki ayrı türü arasında, insanla köpek arasında olduğundan daha eski, daha yakın ve daha çok yönlü bir başka bağıtlık gözlemlenmiş değildir.

İnsanlarla, kurtlardan türemiş olan köpekler arasındaki bağıtlık, insanoğlunun yazıyı buluşundan; yani Tarih Çağının başlangıcından daha eskidir. Bu yüzden, insanlarla kurtların birbirlerine ne zaman rastladıklarını, birbirlerine ne zaman "ilgi duymaya" başladıklarını tam olarak bilemiyoruz. Ancak ekoloji ve etnoloji uzmanlarının ortak görüşlerine göre, insanlarla kurtlar ilk kez 20.000 yıl önce, Mezolitik Çağ'da, Avrasya ve Kuzey Amerika kıtalarının buzullarla kaplı bölgelerinin güneyinde yer alan geniş kırsal alanlarda dolaşan tek ve çift tımsaklı hayvanları avlarken karşılaşmış olmalıdırlar.

İnsanlarla kurtlar, sanıldığına göre önceleri birbirlerinin artıklarıyla beslenirken; sonraları birlikte yiyecek aramaya başlayıp, birbirinin avladığını diğerinin saldırarak çalması alışkanlığını edindiler.

Uzun zaman süreci içinde kurtlarla ilgili bir takım yararlı bilgiler edinen insanlar, yakaladıkları kurt yavrularını kendi obalarına getirip beslemeye başladılar. Bu yavrular, keskin koku alma duyularıyla iz sürerek, kovalayarak, hatta yakalayarak, avcılara avlanmada yardım edebiliyorlardı. Daha sonraları ise bu kurtlardan bazılarının, iyi alıştırdıklarında, yaban sürülerini belli bir yöne doğru sürebildikleri, sürüden birkaç hayvanı ayırabildikleri, kesim zamanına kadar hayvanlara bekçilik edebildikleri de görüldü.

Uzmanların ortak görüşleri, köpek türünün evcilleştirilen ilk hayvan türü olduğu; daha önemlisi, diğer hayvanların evcilleştirilmelerinde de köpeklerin temel bir rol oynadıkları

yolundadır. Arkeolojik bulgulara göre, evcilleştirilen ikinci hayvan türü Ren Geyiğidir. Yine uzmanların kanısınca, insanoğlu Ren Geyiklerini, daha sonraları keçileri, koyunları, sığırları, domuzları, v.b., hep önceden evcilleştirdiği köpeklerin yardımıyla yakalamış, evcilleştirmiş ve üretebilmiştir.

Tarım ve hayvancılık bugün de insanoğlunun binlerce yıllık yaşamında en önemli iki aşama olma özelliğini koruyor. Hemen hemen aynı sıralarda ortaya çıkan bu iki gelişme, o çağdaki insanların, çevre koşullarında meydana gelen büyük çaptaki olumsuz değişimlere karşı bulduğu çok başarılı iki çözümdür. Mezolitik Çağ'ın sonlarına doğru, hava koşulları değişerek sıcaklık arttı. Buzullar eridi insanların özgürce dolaştıkları geniş tundralar sık ormanlık alanlara dönüştü. Bu durumda atalarımız için bir yerden diğerine gitmek ve avlanmak zorlaştı. Gerçi insanoğlu köpekleri evcilleştirmeseydi de Mezolitik Çağ sonrasının rutubetli ortamına uyum sağlamak için bir başka çözüm bulabilirdi. Ancak bu durumda insanlığın bugünkünden bütünüyle farklı bir yaşam ve kültür biçimine yönelmiş olacağı da hemen hemen kesindir.

Genetik yönünden insanlar "Primatlar"a yakın oldukları halde, köpekler "Rakun - Ayı" grubundandırlar. Bununla birlikte, davranışları ve yaşadıkları çevre ile ilgili bilgiler göz önüne alınırsa; insanın ve köpeğin birbirlerine, başka hayvanlara göre, çok daha fazla benzedikleri sonucuna varılabilir. Her ikisi de, tüm memeliler arasında, farklı koşullara fiziksel bakımdan en iyi uyabilme ve en ileri düzeyde eği-

tilebilme özelliklerini taşırlar. Her ikisi de (bitkisel-hayvan- sal kökenli) hemen her besini yiyebildiklerinden her yerde yaşar; iklim - çevre - besin kaynakları v.b. yönlerinden çoğu memelileri olumsuz etkileyen koşullardan zarar görmezler.

İnsan da, köpek de, yapıları bakımından herhangi bir yaşam biçimine göre "uzmanlaşmış" özellikte olmadıkları gibi; genetik yönden de esneklerdir. Yani "temel yapısal özellikleri" belirgindir, ama bir takım "ek özellikler" gerekli koşullara göre temel yapıya eklenebilir veya çıkartılabilir. Örneğin, Homo Sapiens türünün ilk bakışta birbirlerinden çok farklı ırklarının bulunmasına karşın, bizler bu durumu "Tüm insanlar aynı soydandır ve kardeşler" deyimiyle benimseriz. Aynı şekilde, "Canidae Ailesi" de kurt, çakal ve köpek gibi birbirlerinden farklı görünüşteki türleri kapsar; ama aslında bu üç tür de - tipki insan ırklarında olduğu gibi - aynı genetik özelliklere sahiptir. Yani bu türlerin hepsi de kendi aralarında üreyebilir ve sonuçta üretken olan yavrular doğurabilirler; yapı olarak da birbirlerine benzerler. Sonuç olarak, canidae ailesinin üyeleri arasındaki farklılıklar, Kafkasya yöresinde yaşayan uzun boylu insanlarla Afrikalı cüce Pigmeler arasındaki farklılardan daha fazla değildir.

İnsanlar ve köpek soyları, birbirlerini ilk kez tanıdıkları eski çağlarda bile, kendi toplulukları içindeki farklı yetenekli üyeler arasında birlik oluşturmaya önderlik etmeye veya buyruk altına girmeye koşullanmış bulunuyorlardı. Bunun sonucu olarak, örneğin bir insan topluluğu içine alınan yavru, kendi sürüsünün önderine boyun eğme biçimine bir insan önderin buyruğuna kolayca girebiliyordu.

Topluluk biçiminde yaşayan tüm hayvanlar gibi insanlar kendi aralarında, köpekler kendi aralarında, iletişimle anlaşır. Ayrıca bu iletişimin yöntemi de temelde her iki cins için ortaktır: Sesler ve hareketler... Gerçi biri diğerinin "dilini" tam olarak öğrenebilmiş değildir; ne var ki, aralarında geliştirmiş oldukları karma "Homo - Canis" diliyle duyularının hemen hepsini, bilgilerinse çoğunu karşılıklı olarak birbirlerine iletebilmektedirler. Balinaların "şarkıları" ile şempanzelerin "imgeleri" bir yana bırakılırsa farklı türler ara-

sındaki en gelişmiş iletişim, insanla köpek arasında olmaktadır.

Biz insanların köpeklere karşı duyduğumuz ilgiyi doğuran bir başka etken daha var; ancak önemine karşın bunun açıklanması pek kolay değil; çünkü bu konu somut ve fiziksel olmaktan çok, soyut ve fizik-ötesi alana giriyor: İnsanoğlu kendi varlığının bilincine erdiğinden bu yana başka hayvanlara ilgi ve yakınlık duymuş, hayvanlara bağlanmak, duygusal ve kültürel yüceliğin simgesi olagelmıştır. İnsanların evlerinde ve yakın çevrelerinde besledikleri hayvanlar, karıncadan file kadar pek büyük bir çeşitlilik gösterir, ama bu geniş yelpazenin içinde köpekler her zaman önde gelmişlerdir.

Bu yakınlığın başlangıcı ile ilgili olarak, "Yumurtamı tavuktan, yoksa tavuk mu yumurtadan çıkar?" sorusuna benzeyen bir soru var ki, yanıtı kesin olarak bilinmiyor: Acaba ilk insanlarda önce hayvan sevgisi mi ortaya çıktı, yoksa atalarımız önce köpeklerden yararlanmak için onları evcilleştirdiler de, sonradan buna dayalı olarak mı hayvan sevgisi doğdu?

Hayvan sevgisi eğilimi ortaya nasıl çıkmış olursa olsun, arkeolojik bulgulara göre günümüzden 5.000 yıl, hatta daha da önce, Avrasya, Afrika ve Kuzey Amerika'daki Neolitik Çağ köylerinde insanlarla köpekler bir arada yaşıyor; o dönem insanları köpeklerden avcılık, çobanlık, iz sürme, hat-ta yük taşıma-çektirme gibi işlerde yararlanıyorlardı. Bütün bunlara ek olarak köpekler, insanların besin artıklarını yiyerek bir çeşit çöpçülük yaptıkları gibi, kendileri de besin kaynağı oluşturunyorlardı.

Birbirinden uzakta ve ayrı ayrı yerlerde bulunan Neolitik Çağ köyleri, o dönemde her hâlde birer "genetik laboratuvar" işlevi görmüş olmalıydılar: Buralarda yaşayan atalarımız, çeşitli özelliklerden bir kaçına birden sahip köpeklerle işe başlayıp, onların üremelerini yönlendirerek (kim bilir, belki de kuşaklara ara sıra kurt veya çakal kanı da katarak) oldukça kısa sayılabilecek bir zaman içinde farklı tipler (ırklar) elde ettiler. Öyle ki, Tarih Çağı'nın başlangıcında, bugün bildiğimiz (bekçi, av, süs, v.b. gibi) başlıca köpek ırklarının hemen hepsinin ataları ortaya çıkmıştı. Geziler kolaylaş-ıp yaygınlaştıkça, evcilleştirilmiş köpekler, tecim, hatta ar-

mağan konusu olmaya da başladılar: Tüccarlar, savaşçılar, uğradıkları sapa köylerde görüp rastladıkları ilginç tipleri alıp besleyerek ürettiler; çağlar boyu süregelen bu işlemler sonucu bugünkü köpek tipleri (ırkları) ortaya çıktı.

İnsanlarla köpekler arasındaki ilişki, ilk bakışta bize tek yanlı ve yalnızca insanın yararlandığı bir ilişki gibi görünebilir. İnsanlar köpeklerden, sürülerini güttürmekten, terliklerini getirmeye kadar pek çok işte yararlanırlar. Oysa daha geniş kapsamda değerlendirilirse, bu ilişkide eşitlik ve denge olduğu pekâlâ ileri sürülebilir: Her şeyden önce, köpekler özel tabak içinde sunulan hazır besin, av peşinde koşma zorunluluğuna göre pek büyük bir kolaylık olsa gerektir. Ama köpekler için en önemli yarar, insanların yaratıp geliştirdikleri çevre ve ortamı paylaşıp, bu çevre ve ortamdan yararlanmaktır. Elimizde kesin sayısal veriler olmamakla birlikte, tüm dünyada 100 milyondan fazla evcil köpeğin olduğu; bunların 50 milyon kadarının ABD'de yaşadığı kestiriliyor. Sayıları yıldan yıla artan bu evcil köpekler, insanlarla aynı çevreyi paylaştıklarından dolayı yaban akrabalarına göre çok daha rahat ve güvenli bir yaşam sürebiliyorlar. İnsanlarla köpekler arasındaki yakınlığın niteliği; insanlarla köpeklerin birlikte çalışmaları, karın doyurmaları, oynamaları, hatta uyumaları; aynı şeylere sevinip kızmaları, birbirlerine karşı sürekli olarak uyumlu davranmaları.... İşte bütün bunlar, iki farklı tür arasındaki bağlılığa gerçek bir "Symbiose-Ortak Yaşam" özelliği kazandırmış bulunuyor.

Gerçi günümüzde, artık köpeklerin Ren geyiği kovalayıp yakalamak gibi geleneksel görevleri yavaş yavaş kayboluyor; ama buna karşın iki tür arasındaki ilişki hiç kuşkusuz sürecek hatta güçlenecektir: İnsan ile köpek arasında, insan yönünden yaklaşık 400, köpekler yönünden yaklaşık 4.000 kuşaktan bu yana süregelen bağlılık boyunca, insanlar gerçekten pek değişik köpek tipleri yetiştirdiler. Ancak köpeklerin önemli bir özelliği, insanlara karşılık vermedeki "içtenlikleri ve çeviklikleri" hep korundu.

Gerçekten de insanlar öteden beri birkaç köpek yavrusu arasından birini seçerken, her zaman için kendilerine karşı uyumlu davranmaya hazır olduğunu "hal diliyle" en çok belli edeni ararlar. Çünkü ister avlanmada, ister saklı esrarı bulmada, ister sırf "can yoldaşlığı" yapmada yararlanılsın, en iyi köpek, bizim isteklerimize en çabuk ve eksiksiz uyar.

köpektir.

Köpeklerin zekâsı bağlılıkları, özverileri ile ilgili pek çok öykü dilden dile söylenir; gazetelerde, dergilerde, kitaplarda yazılır. Bütün bu öyküler, köpeklerin bizim istek ve buyruklarımızı anlayıp, onlara uyabilme yeteneklerinin kanıtıdır. Kısacası, köpekler insanlara karşı diğer evcil hayvanlardan çok daha duyarlıdır. Hatta bazı kişiler, köpeklerinin kendilerine bir takım insanlardan daha çok anlayış gösterdiklerini ileri sürerler.

Öyleyse, köpeklerin insanlar arasındaki yaşamlarının geleceği çok parlak olsa gerektir: Çünkü köpekler tüm bu özellikleriyle atalarımızın Mezolitik Çağ sonrası verdikleri yaşam savaşını nasıl kolaylaştırmışlarsa, bugün de bizlere çağımızın "ruhsal bunalım labirentleri" arasında yol bulmada öyle yardım edebilecek durumdadırlar. Nitekim gerek halkın ağzından, gerekse hekimlerden duyulan öğütlere göre yalnızlık, çevreden kopma, iç sıkıntısı, v.b gibi ruhsal bunalım ve rahatsızlıkları önlemenin ve gidermenin en kolay yolu, iyi yetiştirilmiş bir köpeğin can yoldaşlığıdır.

Emekli bir mühendis olan Johnson, tüm yaşamı boyunca New York gibi kalabalık bir kentte oturmasına karşın hep köpek beslemişti. 73 yaşındayken, o sırada beslediği köpeği ölünce, Johnson ileri yaşından dolayı artık köpek edinmeye karar verdi. Ne var ki, kuzeninin köpeğinin yavrularından birini görür görmez kararını değiştirdi. "Sam", sokulgan, sevimli bir melez çoban köpeğiydi. Johnson'un sonradan anlattığına göre, o sırada aklından geçenler: "Son bir kez daha... Kim bilir, belki de ikimizin süresi aynı anda dolar.... Böylesi ne kadar iyi olurdu..." şeklindeydi.

Johnson bu gün 78 yaşında. Beş yıldan beri iki dost çok düzenli ve uyumlu bir yaşam sürüyorlar. Sabahları New York'un Harlem bölgesine yakın St. Nicholas Parkı'nda yürüyüşe çıkıyorlar. Parkın güney ucunda, hanımeli çiçekleriyle örtülü bir kameriyede Johnson arkadaşıyla sohbet ederken, Sam da onun köpeğiyle oyunlar oynuyor. Sonra Johnson ve Sam eve dönerek öğle yemeklerini yiyor ve uykuya yatıyorlar. Öğleden sonra, ikisi birlikte St. Nicholas Parkı'nın tüm çevresini dolaşarak yürüyüş yapıyor, o sırada alışveriş de ederek tekrar eve geliyorlar. Akşam yemeklerini erkence yiyip, televizyonun karşısına geçiyorlar. Sam, özellikle arada kahkaha seslerinin duyulduğu komedi dizilerini çok seviyor. İki arkadaş, gece saat 9 sıralarında yeniden kısa bir gezinti yapıp, dinlenmeye çekiliyorlar. Johnson, köpeğinin ona yaptığı can yoldaşlığı için, "İşin doğrusu, Sam benim ömrümün son yıllarının neşesi, eğlencesi oldu. Onsuz ne yapardım, bilmiyorum" diyor.

Hepimizin bildiği gibi Johnson ile köpeği Sam'ın öyküsü tek değildir. Dünyada pek çok insan köpeklerinin dostluğu ile mutluluğu buluyor ve bu durum dünya durdukça sürecek gibi görünüyor.

DISCOVER'dan çev: Melih ÖLÇER